

SZEMLE

Kovács-Szépvölgyi Enikő*

Emlékezés
a jogtörténet- és
történettudomány
metszéspontjábanBeszámoló a *Felejtés és emlékezés:
a szuverenitás kifejeződési formáiról*
című konferenciáról

A *Felejtés és emlékezés: a szuverenitás kifejeződési formáiról* című tudományos konferenciára 2024. március 13-án került sor az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Kari Tanácstermében. A rendezvényt a HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár (RETÖRKI), valamint az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya Jogtörténeti Albizottsága közös szervezésében bonyolították le.

A konferenciát Karácsony András CSc., a HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport vezetője és Nyári Gábor PhD, a RETÖRKI ügyvezető igazgatója nyitották meg. A rendezvény délelőtti ülészakának levezető elnöke Képegy Imre PhD, a Jogtörténeti Kutatócsoport tudományos munkatársa volt, míg az ebédszünetet követően Megyeri-Pálffy Zoltán PhD, a kutatócsoport tudományos munkatársa irányította a következő szekciót. A konferencia zárószekcióját Heil Kristóf Mihály vezette le.

Karácsony András megnyitóbeszédében hangsúlyozta, hogy a tanácskozás középpontjában három alapvető fogalom: a felejtés, az emlékezés és a szuverenitás állnak. Karácsony kifejtette, hogy a társadalom hőseinek utólagos elismerése, legyen szó akár újratemetésről, akár ceremóniális formákról, a szuverenitás visszaállításának egyik lehetséges módja. A szándékolt felejtés, amelyet a társadalomra erőltetnek, mély történeti gyökerekkel rendelkezik. Azonban az írásbeliség fejlődésével, az írott források segítségével mégis megőrzi az utókor számára a feledésbe merült eseményeket és személyeket. Nyári Gábor felhívta a figyelmet arra, hogy rendkívül értékes, amikor a történettudomány és jogtörténet képviselői különböző témákban eszmecsere-t folytatnak, és különösen fontos, hogy ez az emlékeztetpolitika szabályozott és nem szabályozott területein egyaránt megvalósuljon.

A szakmai program Karácsony András előadásával kezdődött, amely *Amnesztia* címmel a jogi felejtés intézményének történeti megjelenését vizsgálta. Előadásában kifejtette, hogy az amnesztia fogalma a 19. századig elsősorban politikai kontextusban jelentkezett, és a háborúkat lezáró békeszerződések részeként alkalmazták a felejtést a háborúhoz vezető okok eltüntetése érdekében. Az amnesztia célja nem csupán az események elfelejtése, hanem a társadalmi béke helyreállítása volt. A jogi szankciók szándékolt elfelejtését is magában foglaló normatív vetület nem a történések eltüntetésére, hanem azok elengedésére irányult. Az amnesztiát gyakran összekeverik a kegyelemmel, azonban fontos megkülönböztetni a két fogalmat. Az amnesztia meghatározott csoportot érint, és annak részeként jelen van a megbocsátás aspektusa. A felejtés és emlékezés két fő típusa is megjelenik az előadásban: a visszatekintő emlékezet, amely a múlt eseményeire irányul – például uralkodók visszatekintése, hogy legitimálják hatalmukat –, és az előretekintő emlékezet, amely a jövőbeli emlékezést próbálja befolyásolni. Ennek példái között szerepelnek az iratok megsemmisítése, illetve a jogi értelemben el nem évülő bűncselekmények fogalmának meghatározása, amelyek a felejtés tilalmát hivatottak előmozdítani. A kommunikatív és a kulturális emlékezet fogalma is szóba került. A kommunikatív emlékezet a társadalmi diskurzusból él, míg a kulturális emlékezet kollektív, szimbolikus formát ölthet, amely generációkon átível. Karácsony András a két emlékezet típusának összefonódását példázta az 1989. június 16-i újratemetéssel, amelynek során a kommunikatív emlékezet ceremóniális aktus formájában átlépett a kulturális emlékezetbe.¹

Ezt követően Rigó Balázs PhD (ELTE ÁJK, adjunktus) *Memento mori? Kora újkori megoldások* című előadásában a halálhoz kapcsolódó emlékezeti gyakorlatokat vizsgálta a kora újkor időszakából. Előadásában kiemelte a „felejtés és emlékezés politikai hatalom általi irányításának” jelenségét, amely a társadalmi emlékezetet alakította. Az emlékezés mint jelenség, lehet irányított és intézményesült, míg a felejtés is különböző formákban jelentkezik: az emlék elhallgatása vagy elferdítése, amikor a múlt egyes részeit nem közlik, vagy tudatosan átalakítva tárgyalják. Erre példaként hozta a dicsőséges angol forradalom történelemírását. Az előadás a fekete humor jegyében a restaurációs korszak „királygyilkosok” pereinek felidézésével zárult, majd II. Jakab személyét és az őt érintő írások elemzésére tért át.²

Mezey Barna DSc., a HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport korábbi vezetője *II. Rákóczi Ferenc újratemetése és rehabilitációja* címmel tartott előadást, amelyben történeti és jogi szempontokat egyaránt figyelembe vett. Előadásában a szatmári békeszerződésben biztosított uralkodói kegyelem és az udvar szimbolikus tradíciói közötti konfliktust elemezte. Kiemelte, hogy II. Rákóczi Ferenc rehabilitációja a történelmi és jogi diskurzusokban jelentős szerepet kapott, amelyet a 1715. évi 49. törvénycikk 2. és 3. §-ának eltörléséről rendelkező 1906. évi XX. törvénycikk hozott el. A jogi aktusok és politikai döntések hatásaival összefüggésben a különböző jogi és társa-

* Kovács-Szépvölgyi Enikő tanársegéd, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Modern Technológiai és Kiberbiztonsági Jogi Tanszék, ORCID: 0000-0002-6511-4880

dalmi aspektusokat is bemutatta, amelyek a Rákóczi-ügy kezelésére vonatkoztak.³

A további előadások sorában Nagy Janka Teodóra PhD (PTE KPVK tanszékvezető egyetemi tanár, a kutatócsoport együttműködő kutatója) *Emlékezés és felejtés – 1848/49 a magyar történeti néphagyományban* címmel tartott előadást, amelyben a forradalom kollektív emlékezetét vizsgálta. Előadásában a népi jog és közösségi hagyományok összefüggésében elemezte a 1848–1849-es forradalom emlékezetének alakulását, különös figyelmet fordítva a szuverenitás kérdésére, akár tényleges, akár vélt formában. A kutatás a történeti néphagyományokon keresztül mutatja be, hogyan formálódott a forradalom emléke, és hogyan jelennek meg azok a tárgyi elemek, amelyek a kollektív emlékezet részét képezik. Nagy Janka Teodóra az emlékezés szuverenitásának kérdését is érintette, különös figyelmet fordítva a felszabaduló jobbágyok megélésére, amelyet különböző tárgyi és írott források – mint a népi emlékezések – dokumentáltak.⁴

Barta János, az NKE ÁNTK hallgatója *Csernyus Manó – Szalonforradalmár vagy Kossuth titkos ágense?* című előadásában a szabadságharc egy kevésbé ismert, ugyanakkor jelentős szereplőjének tevékenységét elemezte. Az előadás a címszereplő életének és politikai szerepvállalásának bemutatása mellett kitért Csernyus Manó irodalmi emlékezetére is. Barta János a szabadságharc körüli történeti diskurzust árnyalta, és a szereplő társadalmi és politikai tevékenységét a korszak kontextusába helyezte, különös figyelmet szentelve annak, hogy hogyan alakult Csernyus Manó szerepe a különböző történeti és irodalmi emlékezetekben.

A délelőtti blokkot Bató Szilvia PhD (független kutató) *Felejtés és kriminálpolitika 1880 előtt – Az elévülés és a szokásjogi büntetőjog* című előadása zárta. Az előadásban Bató Szilvia az elévülést mint a felejtés büntetőjogi vetületét vizsgálta. A kutató az elévülés jogi kontextusát az 1878. évi V. törvénycikk hatálybalépését megelőzően, a büntetőjog fejlődésének öt meghatározó tényezője mentén tárgyalta: a kodifikáció, a jogirodalom, a jogtudományi transzfer, a bírói gyakorlat és a jogászképzésben megjelenő tendenciák mind szükséges elemei voltak az elévülés jogtörténeti vizsgálatának.⁵

Frey Dóra PhD (Andrássy Egyetem, adjunktus) az *A „sváb amnesztiarendelelet” és annak hatása a magyarországi németekre* című előadásában az említett jogszabály hatásait vizsgálta jogtörténeti aspektusban. Rámutatott, hogy a rendelet klasszikus értelemben nem tekinthető valódi amnesztiának a jogfosztott német ajkú lakosság szempontjából. Bár formálisan biztosította a jogegyenlőséget és visszaállította az állampolgári jogokat, a gyakor-

latban a diszkrimináció továbbra is fennmaradt. A nemzetiséget sújtó korlátozások teljes felszámolására csak a rendszerváltást követően került sor. A kollektív bűnösség elvéből fakadó retorziók miatt az Országgyűlés később hivatalosan is bocsánatot kért a magyarországi német közösségtől.⁶

Müller Rolf PhD (ÁBTL, osztályvezető történész) *Mit kezdünk Rajkkal? A rehabilitáció és az emlékezés nehézségei* címmel a rehabilitáció dilemmáiról beszélt. Kiemelte, hogy Rajk László népszerű kommunista politikusként követte el – a vadak szerint – az „ösbűnt”, ami azt eredményezte, hogy 1949 után a hatalom szinte teljesen el kívánta törölni alakját a kollektív emlékezetből. A rehabilitációs folyamat során előtérbe került az áldozatiság és a felelősség kérdése, valamint a párt által elfogadhatónak ítélt emlékezetnarratívák ellentmondásai.⁷

Takács Tibor PhD (ÁBTL, tudományos kutató) *Tabusítás és amnézia – az 1963-as amnesztia és 1956 emlékezete a Kádár-korban* című előadásában az emlékezetpolitika torzító hatásait elemezte. Az 1963-as amnesztiarendelelet egy hosszabb folyamat részeként értelmezhető. Az „amnesztia” jogi értelemben vett felejtést jelent, és így a társadalmi amnézia hivatalos megnyilvánulásának is tekinthető. A Kádár-kori magyar társadalom azonban nem alkotott egységes közösséget sem a felejtés, sem az emlékezés tekintetében.⁸

Heil Kristóf Mihály (ELTE ÁJK, egyetemi tanársegéd) zárta a második szekciót *Egy géniusz híre. Szemelvények Neumann János sajtójából* című előadásával. Az előadó Neumann János sajtóbeli reprezentációját vizsgálta, különös tekintettel annak időbeli változására. Ismertetése szerint 1938-ig a magyar sajtó rendszeresen tudósított Neumann tudományos eredményeiről, valamint magánéleti eseményeiről. A második világháború kitörését követően azonban megfigyelhető az elhallgatás gyakorlata: a sajtó figyelme látványosan elfordult a tudós személyétől. Neumann neve érdemben csak az atombomba bevetését követően jelent meg újra a magyar napilapok hasábjain.⁹

Krahulcsán Zsolt PhD (ÁBTL, tudományos kutató) *A „pártmúlt jövője” a rendszerváltás éveiben* című előadásában a pártmúlt feldolgozásának politikai dimenzióit vizsgálta a rendszerváltás időszakában. Különös hangsúlyt fektetett a pártiratok titkosításának kérdésére, amely meghatározó szerepet játszott a múlt demokratikus keretek közötti újraértelmezésében. Előadásában arra mutatott rá, hogy a dokumentumok hozzáférhetőségének szabályozása nem csupán technikai, hanem erőteljesen politikai kérdés is volt, amely a történeti igazságtétel és az emlékezetpolitika kereszteződésében jelent meg.¹⁰

Szekér Nóra PhD (ÁBTL, osztályvezető történész) *1956 értelmezése mint hatalomtechnikai megoldás* címmel

mutatta be a forradalom utólagos keretezését. Az előadásában Székér Nóra a Kádár-rendszer narratíváját elemezte, amely a beletörődés és elfogadás üzenetét igyekezett erősíteni az 1956-os események feldolgozása során. A történész hangsúlyozta, hogy a pártnak szüksége volt az összeesküvés-elméletre, amelyet azonban nem vállaltak fel a nyilvános diskurzusban. Ehelyett az „ellenforradalom” kifejezést használták hivatalos álláspont helyett. A nemzeti tragédia

és az összeesküvés-elmélet körüli diskurzust a hatalom a társadalom beletörődésére és az események elfogadására próbálta irányítani, elvárva a kollektív emlékezetben a fájdalmas múlt elfogadását és elfojtását.¹¹

Végezetül Zinner Tibor PhD (Milton Friedman Egyetem, Magyar Zsidó Történeti Intézet) *Semmisségi törvények (1989–1992)* című előadásában a rendszerváltás időszakának jogi rehabilitációs törekvéseit elemezte.¹²

Jegyzetek

- KARÁCSONY András: *Döntés és hagyomány*. Budapest, 2019. Századvég Kiadó; KARÁCSONY András: Pillanatkép a szuverenitás kutatásáról. *Jogtörténeti Szemle*, 2019. 3–4. sz. 6–9. p.
- RIGÓ Balázs: A római történelem mint legitimációs eszköz a kora újkori angol politikai gondolkodásban. In MENYHÁRD Attila – VARGA István (szerk.): *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai (I–II. kötet)*. Budapest, 2018. ELTE Eötvös Kiadó, 88–100. p.; RIGÓ Balázs: II. Jakab (1685–1688) két intelme fiához (1692, 1703) – Forrásközlemény. *Themis. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola Elektronikus Folyóirata*, 2018. június, 103–135. p.; RIGÓ Balázs: II. Jakab (1685–1688) államelmélete – Fejedelmi parainesis a száműzetésből (1692). *Jogi Tanulmányok*, 2018. 285–295. p.
- MEZEY Barna: Föderalismus (confoederatio). *Gedanke bei Ferenc Rákóczi II.* (Die Konfoederation im Jahr 1705 in dem Rákóczi Freiheitskrieg). In SZABÓ István – BRANDAUER, Wilhelm (szerk.): *Die bundesstaatlichen Staatsorganisationen*. Pázmány Press, 2015. Budapest, 65–74. p.; MEZEY Barna: *Öszve-szövetkeztetett Szövetségünknek kötele. A jogalkotás alkotmányos keretei a Rákóczi-szabadságharcban*. Budapest, 2009. Gondolat Kiadó; MEZEY Barna: II. Rákóczi Ferenc rehabilitációja (1906). *Levéltári Szemle*, 1982. 2–3. sz. 423–434. p.
- NAGY Janka Teodóra: Az 1848/49-es szabadságharc emlékei a Tolna megyei néphagyományban. In *Új Dunatáj*, 1998. 1. sz. 86–99. p.; NAGY Janka Teodóra – BOGNÁR Szabina – SZABÓ Ernő (szerk.): *Élő jogszokások. Jogi néprajzi, jogtörténeti és jogi kultúrtörténeti tanulmányok*. Szekszárd, 2023. Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.
- BATÓ Szilvia: „Átadva Minister Urnak...” adalékok a büntetőjogi kodifikáció történetéhez (1867–1871). In PERES Zsuzsanna – BATHÓ Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére. Labor est etiam ipse voluptas*. Budapest, 2021. Ludovika Egyetemi Kiadó, 81–92. p.; BATÓ Szilvia: „...a bírói önkény, vagy is a szokás...”. *Jogtörténeti megjegyzések a szokásjog büntetőjogi értelmezéséhez. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*, 2018. 101–114. p.; BATÓ Szilvia: Tudomány – oktatás – praxis: a bűnösség megítélése a kodifikálatlan büntetőjog korában. In BÓDIG Mátyás – ZÓDI Zsolt (szerk.): *A jogtudomány helye, szerepe és használata. Tudománytörténeti és tudományelméleti írások*. Budapest, 2016. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont – Jogtudományi Intézet, 197–218. p.
- FREY Dóra: Miért kellett amnesztia a sváboknak? *JOG.történet. A HUN-REN–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja*. 2024. március 18. Elérhető: mtajogtortenet.elte.hu/blog/frey-dora-amnesztia; FREY Dóra: Jogfosztás és közigazgatás – A közigazgatási szervezetrendszer átalakítása a magyarországi németek kitelepítése kapcsán. In BARNA Attila – BATHÓ Gábor – DELI Gergely – PERES Zsuzsanna – PÓKECZ Kovács Attila (szerk.): *Laudator temporis acti. Ünnepi tanulmányok a 65 éves Horváth Attila tiszteletére*. Budapest, 2024. Ludovika Egyetemi Kiadó, 159–167. p.; FREY Dóra: Kényszer vagy lehetőség? – A magyarországi németek kitelepítésének nemzetközi jogi háttere. In PERES Zsuzsanna – BATHÓ Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére. Labor est etiam ipse voluptas*. Budapest, 2021. Ludovika Egyetemi Kiadó, 319–334. p.; FREY Dóra: Büntetés bűn nélkül? A kollektív bűnösség koncepciója a jogforrásokban a magyarországi németek vonatkozásában a második világháború után. In MÁTHÉ Gábor – RÉVÉSZ T. Mihály – GOSZTONYI Gergely (szerk.): *Jogtörténeti Parerga. Ünnepi Tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2013. ELTE Eötvös Kiadó, 100–109. p.
- MÜLLER Rolf: Áldozatok és felelősök: Politikai beszéd a Rákosi-korszak törvénysértéseiről, 1956–1962. In TAKÁCS Tibor (szerk.): *1961, 1962, 1963. A konszolidáció évei*. Budapest, 2023. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) – Kronosz Kiadó, 21–52. p.; MÜLLER Rolf: A „másik” Rajk. *Múlt-Kor: Negyedéves Történelmi Magazin*, 2021. tavasz, 65–71. p.
- TAKÁCS Tibor (szerk.): 1961, 1962, 1963: *A konszolidáció évei*. Budapest, 2023. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) – Kronosz Kiadó; TAKÁCS Tibor: De az emlék megmarad. *Múltunk – Politikátörténeti Folyóirat*, 2022. 4. sz. 223–235. p.
- HEIL Kristóf Mihály: Előszót helyettesítő gondolatok a 20. századi nyugati magyar emigráció sajátosságairól. Periodizáció és fogalmak a magyar emigráció múltjából és jelenéből. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó, 7–12. p.; HEIL Kristóf Mihály: Adalékok a magyar emigráció tablójához (1945–1989), különös tekintettel a svájci magyar emigrációra. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó, 87–110. p.
- KRAHULCSÁN Zsolt: A Kádár-korszak állambiztonsági szervei szervezeti felépítés, működés, állami- és pártirányítás (1956–1990). In JÁMBOR Orsolya Ilona – TARIÁN G. Gábor: *Megvalósult szükségesszerűség. Az állami rendőrség megszervezése*. Budapest, 2020. Rendőrség Tudományos Tanácsa, 288–348. p.
- SZEKÉR Nóra: 1956 – 1989-ben: Az újraértékelés és a párt. In M. KISS Sándor – NAGYMIHÁLY Zoltán (szerk.): *Sorsok és horizontok. Tanulmányok a magyar forradalom hatvanötödik évfordulóján*. Budapest, 2021. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum, 327–353. p.; SZEKÉR Nóra: Az 1956-os forradalom újraértékelése a nemzeti megbékélés jelszavával. In SZEKÉR Nóra – NAGYMIHÁLY Zoltán (szerk.): *Jeles napok, jeltelen ünnepek a diktatúrában: pillanatképek a kommunista emlékezetpolitika valóságából*. Lakitelek, 2015. Antológia Kiadó, 117–133. p.
- ZINNER Tibor: 1945 és 1963 közötti kegyelmi intézkedések, különös tekintettel a nem hivatalos 1955–1958. évi és az 1963. évi általánosra. *Jogtörténeti Szemle*, 2024. 2. sz. 44–57. p.; ZINNER Tibor: Az első két semmisségi törvény, és ami utána következett... In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – GOSZTONYI Gergely – MEZEY Barna (szerk.): *A rendszerváltás harminc éve, avagy determinált volt-e a jogrendszer transzformációja?* Budapest, 2020. Gondolat Kiadó, 90–97. p.; ZINNER Tibor: Emlékfoszlányok az első semmisségi törvényhez vezető útról és göröngyeiről. In M. KISS Sándor – BÍRÓ Zoltán (szerk.): *Rendszerváltás 1989. Témák között válogatva*. Lakitelek, 2014. Antológia Kiadó, 195–236. p.

